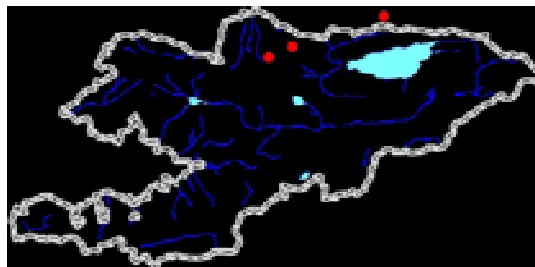
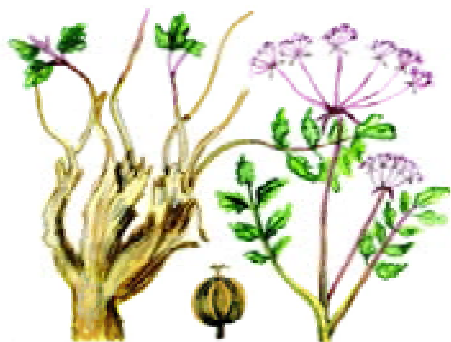

Мөңгү пастинакопсиси

Pastinacopsis glacialis Golosk

Чатырдуулардан - Apiaceae Lindl - Зонтичные

Статусу: EN. Түндүк Тяньшандын монотиптүү тукумунун сейрек кездешкен эндем түрү.

Мүнөздөмө. Көп жылдык поликарптык өсүмдүк. Көп сандаган сабактарынын түбүнүн диаметри 2-3 мм, көпчүлүк учурда ийилген, жерге жапырылган, көтөрүңкү, ичке-бороздуу, оркойгон ак булалуу, сыя-көк, түбүнөн ачаланган. Жалбырактары негизинен тамыр моюнчалуу, түктүү, пластинкасы түгөйсүз канаттай тилкелүү, узундугу 2-5 см, туурасы 1,5-2,0 см, жалпы көрүнүшү жумуртка сымал. Бөлүкчөлөрүнүн саны 3-6, 8-16 мм, туурасы 6-12 мм, тегерек-жумуртка сымал же жүрөк сымал, кээде түп жагы шынаадай, кырлары тишчелүү, учу томолук. Чатырынын диаметри 2-3 см келген узун саптуу, 4-7 бири-бирине тең оркойгон булалуу нурдуу. Нурларынын узундугу 1,5 см ге жетет, ороочтору жок же 3-4 кыска, үч бурчтуу же сызгычтай түктүү жалбыракчалуу. Чатырча топ гүлү 4-8-гүлдүү. Ороочтору жана ороочолору бар. Желекчелери кызгылтым-сыя, жонунан ак булалуу, учу шуштугуй, ичин карай ийилген. Чандыгы сары. Мөмөсү жалпак, тегерек, узуну жана туурасы 5-6 мм, түктүү, жиптей ичке жана канатчадай кырдуу. Мезокарпийи жакшы өрчүгөн, жыгачтанган, булаланган клеткалардан турат.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Уругу аркылуу гана көбөйөт, уруктары ар жылы эле быша бербейт. Июнь-августта гүлдөп, август-сентябрда мөмөлөйт. Мезофит.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Орто Азия, Батыш Кытай (Синдзян). Түндүк Тяньшань, Заилийск Алатаосу жана Кыргыз Алатаосу (Шамшы жана Чоңкурчак капчыгайлары).

Өсүү шарттары. Альпы жана нивалдык тоо алкактарынын деңиз деңгээлинен 3000-3500 м бийиктиктери, мөңгүлөрдүн чети, эшилме майда таштуу шагылдар, таштуу түштүк беттер.

Саны. Өтө аз, таптакыр жоголуп кетүүсү мүмкүн.

Чектөөчү факторлор. Аз санда жана чектелген ареалда өскөндүктөн, жок болуп кетиши ыктымал.

Өстүрүү. Өстүрүлбөйт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Казак ССРинин Кызыл китебине (1981), СССРдин Кызыл китебине (1984) киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Корук режимин сактоо. Кыргыз тоо кыркасындагы Шамшы суусунун башатында обочолонгон түрдүн ареалында заказник уюштуруу керек, анткени ал жерде табигый токой жана бийик тоолуу өсүмдүктөр жакшы сакталып калган.

Пастернаковник ледниковый*Pastinacopsis glacialis* Golosk

Статус: EN. Редкий эндемичный вид монотипного рода Северного Тянь-Шаня.

Описание. Многолетнее поликарпическое растение. Стебли многочисленные, при основании 2–3 мм в диам., часто изогнутые, прижатые к земле, приподнимающиеся, тонко-бороздчатые, опушенные белыми оттопыренными волосками, нередко фиолетовыми, от основания ветвистые. Листья преимущественно прикорневые, опушенные, пластинки непарноперисторассеченные, 2–5 см длины, 1,5–2,0 см ширины, в очертании яйцевидные. Доли пластинки в числе 3–6, 8–16 мм длины, 6–12 мм ширины, округло-яйцевидные или сердцевидные, реже с клиновидным основанием, по краю зубчатые, на верхушке притупленные. Зонтики на длинных ножках, 2–3 см в диаметре, с 4–7 примерно равными между собой оттопыренно-опушенными лучами, до 1,5 см длины, без обертки или с оберткой из 3–4 коротких треугольных или линейных опушенных листочков. Зонтики 4–8-цветковые. Есть обертка и оберточки. Лепестки красновато-фиолетовые, со спинки белоопушенные, на верхушке заостренные и загнутые внутрь. Пыльники желтые. Плоды плоские, округлые, длиной и шириной 5–6 мм, опушенные, нитевидными спинными ребрами и крылатыми краевыми. Мезокарпий с хорошо развитым слоем одревесневших волокнистых клеток.

Особенности биологии. Размножение только семенное, семена вызревают далеко не каждый год. Цветет в VII–VIII, плодоносит в VIII–IX. Мезофит.

Распространение общее и в стране. Средняя Азия, Западный Китай (Синьцзян). Северный Тянь-Шань, хр. Заилийский Алатау и Киргизский Ала-Тоо (урочища Чон-Курчак и Шамси).

Места произрастания. Альпийский и нивальный пояса гор на высоте 3000–3500 м н. у. м., ледниковые цирки, подвижные мелкощебнистые осыпи, каменистые южные склоны.

Численность. Незначительная, возможно полное исчезновение.

Лимитирующие факторы. Может исчезнуть в связи с малой численностью и небольшим ареалом.

Культивирование. Не культивируется.

Меры охраны существующие. Включен в Красную книгу Казаской ССР (1981) и Красную книгу СССР (1984).

Меры охраны рекомендуемые. Соблюдать заповедный режим. Создать заказник на Киргизском хребте в верховьях реки Шамси, где находится изолированная точка ареала вида и где хорошо сохранилась естественная лесная и высокогорная растительность.

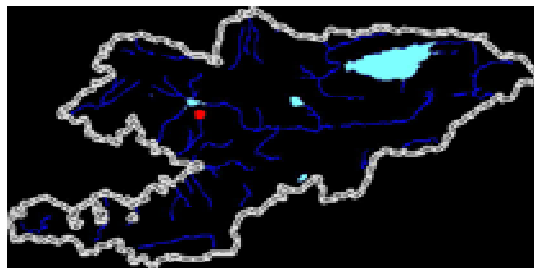
Источники: 11, 46.

Pastinacopsis*Pastinacopsis glacialis* Golosk

Status: EN. It is representative of monotypic genus (unique element of the world genetic fund), perennial mesophytic altimountainous plant with the disjunctive area. It is distributed in Transiliense Mountains (South-Eastern Kazakhstan), Alexander Mountain Range (Kyrgyzstan; two sites) and Xinjiang (Western China). The species populates metal and stony slopes of southern exposition, as well as glacial cars, in alpine and sub-glacial belts, at 3,000–3,500 m above sea level. Period of flowering: July– August, fruiting in August – September, propagation is generative (by seeds) only and seeds are ripened not every year. The species is unstudied in a culture; number in nature is insignificant, global extinction is possible. Limiting factors: small number and area of occupancy. This species is included into Red Books of Kazakhstan and Kyrgyzstan (in 1984) but any preservation measures are not elaborated. It is offered to create botanical wildlife area in Shamsi riverhead, where there are populations of this species and highland undisturbed vegetation.

Евгения примуласы

Primula eugeniae Fed.

Примула гүлдүүлөрдөн - Primulaceae Vent - Первоцветные

Статусу: VU. Жогору декоративдүү, сейрек кездешкен чукул эндем түр. Аз санда, чектелген аянттарда Фергана тоо кыркасында кездешет, тез эле жок болуп кетиши мүмкүн.

Мүнөздөмө. Үстү жагында көптөгөн куурап калган жалбырак калдыктары менен курчалган, чым түптүү, тамыр сабактуу жана көп башчалуу көп жылдык өсүмдүк. Жалбырактары бөйрөк сымал, тишчелүү, үстү жагы жылаңач, асты жагы тарамыштарында – жумшак түктүү, ичке канаттай узун жалбырак саптуу. Топ гүлү чатырча сымал. Чөйчөкчөсү конгуроодой, жылаңач. Таажычасы ачык-сары, ийилиши менен диам. 20 см. Гүлдөрүнүн узундугу 15-20 см. Таажычасы чөйчөкчөсүнөн 3 эсе узун. Мөмөлүгү тегерек: мамычасы жип сымал, чаң алгычы башчалуу, жылаңач. Уругу күрөң.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Август айында мөмөлөйт. Уругу аркылуу көбөйөт. Кайрадан калыбына келүүсү жаратылышта изилденбеген.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Фергана тоо кыркасынын батыш бөлүгү (Бабашата тоосу).

Өсүү шарттары. Альпы алкагында жарлардын жаракалары.

Саны. Жаратылышта өтө аз кездешет.

Чектөөчү факторлор. Адамдын чарбачылыктагы интенсивдүү ишкердүүлүгү.

Өстүрүү. Сейрек учуроочу, өтө декоративдүү өсүмдүк. Маданиятташтырууга татыктуу түр.

Уюштурулган коргоо аракеттери. СССРдин Кызыл китебине (1984) жана Кыргыз ССРинин Кызыл китебине (1985) киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Түр жыш өскөн жерлерде ботаникалык заказниктерди уюштуруу. Жогору декоративдүү түр жана чукул эндем катарында ботаникалык бактарга интродукциялоого татыктуу.

Первоцвет Евгении*Primula eugeniae Fed.*

Статус: VU. Узкоэндемичный редкий, высокодекоративный вид. Встречается в небольшом количестве, на ограниченной площади в Ферганском хребте, может быстро исчезнуть.

Описание. Многолетнее корневищное растение. Листья широкоэллиптические, зубчатые, сверху голые, снизу по жилкам - мягкоопушенные, на длинных узкокрылатых черешках. Соцветие зонтиковидное. Чашечка колокольчатая, голая. Венчик светло-желтый, отгиб до 20 см в диаметре. Цветки 15 - 20 см длины. Венчик в 3 раза длиннее чашечки. Завязь круглая: столбик нитевидный, с головчатым рыльцем, голый. Семена бурые.

Особенности биологии. Плодоносит в VIII. Размножается семенами. Возобновление в природе не изучено.

Распространение общее и в стране. Западная часть Ферганского хребта (горы Баубаш-Ата).

Места произрастания. Трещины скал в альпийском и нивальном поясах.

Численность. В природе очень незначительна.

Лимитирующие факторы. Интенсивная хозяйственная деятельность человека.

Культивирование. Очень декоративное, редкое растение. Заслуживает введения в культуру.

Меры охраны существующие. Внесен в Красную книгу СССР (1984) и в Красную книгу Кирг. ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. Организовать ботанический заказник в местах с наибольшей численностью вида. Ввести в культуру, как высокодекоративное растение.

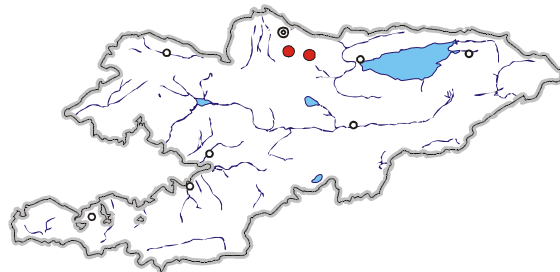
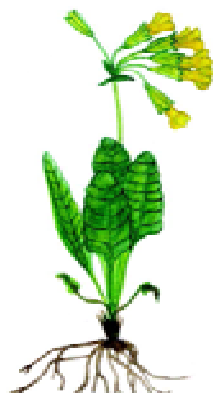
Источники: 24, 25, 43, 62, 80.

Eugenia's Primrose*Primula eugeniae Fed*

Status: VU. This is critically endangered very rare narrow-spreaded ornamental plant species, known only from western part of Fergana Mountain Range (Baubash-Ata Mountain spur). It populates clefts in rocks in alpic zone, reproduction is generative (by seeds), renewal in nature is not studied (plant is fruiting in August, flowering is probably in June). Number is insignificant. Limiting factors: intensive economic activity. Creation of botanical wildlife area in the habitat is necessary. This plant of high ornamental value is need to be introduced into a culture in the botanical gardens.

Ири чөйчөкчөлүү примула

Primula macrocalyx Bunge

Примула гүлдүүлөрдөн - Primulaceae Vent - Первоцветные

Статусу: VU. Кыргызстанда өтө сейрек таралган, витаминдүү жана декоративдүү өсүмдүк. Чектелген аянттарда кездешкен, тез аранын ичинде жоголуп кетүүсү мүмкүн.

Мүнөздөмө. Көптөгөн агыш же күрөң боо сымал тамырлуу, тамыр сабактуу көп жылдык өсүмдүк. Жалбырактары учсуз, узундугу 13-20 см, туурасы – 2,2–5,6 (7) см келген, канатчадай жалбырак саптуу. Гүл тобунун сабы узундугу боюнча жалбырактарынан бийик. Топ гүлү чатырча сымал, гүлдөгөн маалында бир жакты көздөй бир аз имерилген. Чөйчөкчөсү кеңири коңгуроодой, көпкөн сымал, 10-18 мм узундукта. Таажычасы сары, ийилишинин диаметри 1,0–1,5 см. Кутучасы жумуру, чөйчөкчөсүнөн 2 эсе кыска.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Май айында гүлдөп, июнда мөмө байлайт. Уругу аркылуу көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Кыргыз тоо кыркасынын түндүк капталы. Кегети, Шамшы жана Талдыбулак дарыяларынын аралыгы.

Өсүү шарттары. Бийик чөптүү шалбаа жана токой алкактарындагы токойлуу аянттарда, шалбаалуу тоо беттеринде өсөт.

Саны. Өтө аз.

Чектөөчү факторлор. Дары чөп катары массалык түрдө гүлүн жана өсүмдүктүн өзүн чогултуу.

Өстүрүү. Кыргызстанда өстүрүлбөйт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз ССРинин Кызыл китебине (1985) катталган.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Түрдүн популяциясынын абалын аныктап, ботаникалык заказник уюштуруп, декоративдүү жана дары-дармек чөп катары КР УИАнын Ботаника багына интродукциялоо керек.

Первоцвет крупночашечный

Primula macrocalyx Bunge

Статус: VU. В Кыргызстане очень узкораспространенное, редкое, декоративное и витаминоносное растение. Встречается на ограниченной площади, может в скором времени исчезнуть.

Описание. Многолетнее растение с розеткой прикорневых листьев. Корневище косое с множеством буроватых или беловатых шнуровидных корней. Листья тупые, с крылатыми черешками 13 - 20 см длины, 2,2 - 5,6 (7) см ширины. Стрелка соцветия (12) 16 - 30 см высоты, превышает по длине листья. Соцветие зонтиковидное, из 3- 15 (18) цветков во время цветения, слегка склоненное на одну сторону. Чашечка короткопушистая, ширококолокольчатая, во время цветения вздутая 10 - 18 см длины. Венчик желтый, с оранжевыми пятнами внутри основания долей отгиба; отгиб вогнутый 1,0–1,5 см в диаметре. Коробочка овальная, вдвое короче чашечки.

Особенности биологии. Цветет в V; плодоносит в VI. Размножается семенами.

Распространение общее и в стране. Европейская часть России, Кавказ, Западная и Восточная Сибирь. В Кыргызстане встречается на северном макросклоне Киргизского хребта, междуречье р. Кегеты, Талды-Булак и Шамси.

Места произрастания. Лесолуговой пояс: лесные поляны и высокотравные луга.

Численность. Незначительна.

Лимитирующие факторы. Массовый сбор цветов и заготовка растений, как лекарственного сырья.

Культивирование. В Кыргызстане не культивируется.

Меры охраны существующие. Внесен в Красную книгу Киргизской ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. Выяснить состояние популяций, организовать ботанический заказник, интродуцировать как декоративное и лекарственное растение в Ботаническом саду НАН КР.

Источники: 24, 43, 62, 80.

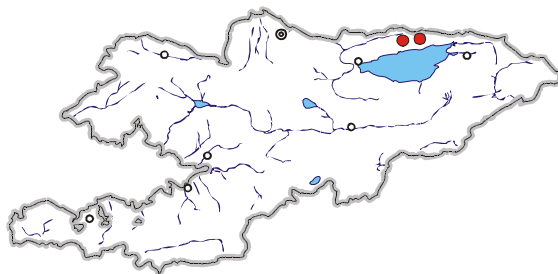
Large-calyxed Primrose

Primula macrocalyx Bunge

Status: VU. This sporadically distributed widespread species is rare very narrow-spreaded plant in Kyrgyzstan. The specific area is mosaic and includes Eastern Europe, Caucasus, Iran, Northern Tien Shan, Western and Eastern Siberia. In the Republic it is distributed in Alexander Mountain Range (country between rivers Kegety and Taldy-Bulak) and occurs at glades and meadow slopes in forest zone and in tall-herb meadows. Period of flowering: May, reproduction is generative (by seeds), species is unstudied in the culture in Kyrgyzstan. Number in nature is insignificant. Limiting factors: mass collection of flowers and the purveyance as medicine and vitaminous plant. It is necessary for the renewal of number and the conservation of area: to organise a special guard of habitats, and to introduce in the botanical gardens as plant of ornamental and medicine value.

Семенов кауфманиясы

Kaufmannia semenovii (Herd.) Regel (*Kaufmannia brachyanthera* Losinsk)

Примула гүлдүүлөрдөн - Primulaceae Vent - Первоцветные

Статусу: VU. Сейрек кездешкен, эндем түр.

Мүнөздөмө. Бийиктиги 15(20) – 30 (40) см ге жеткен көп жылдык чөп өсүмдүк. Жалбырактары тамыр моюнчасында, узун жалбырак саптуу; Жалбырактары тегерек-бөйрөк сымал, айчыктуу тишчелүү, эки жагынын тарамышы булалуу, гүл сабагы кыйшык түктүү, жалбырагынан ашып турат. Гүлдөрү тутамдай чатырча гүл тобуна чогулган, ороочторунун жалбыракчалары узунча-тескери жумуртка-шынаа сымал, үстүнөн кесилгендей тишчелүү; Гүл сабы безчедей булалуу; чөйчөкчөсү бездей-түктүү, беш бөлүктүү, ланцеттей бөлүктөрү менен, түтүкчөсүнөн кыска. Гүл коргону бозомук-сары, түтүкчө-воронкадай; чаңчасы жана мамычасы гүл коргонунан чыгып турат. Мөмөсү – жумурткадай кутуча.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Май-июлда гүлдөп, июль-августта мөмөлөйт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Түндүк Тяньшань (Кетмен, Заилийск, Күңгөй тоо кыркалары). Кыргызстанда – Күңгөй Алатоо кыркасынын түштүк беттериндеги Чоңаксуу суусунун бассейниндеги Ортобайсорон капчыгайында.

Өсүү шарттары. Карагайлуу тоо алкагынын таштардын жана аскалардын жаракаларында.

Саны. Аз сандагы популяциялары.

Чектөөчү факторлор. Чектелбеген рекреациялык оордук: гүлүн массалык түрдө үзүп-чогултуу.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. СССРдин Кызыл китебине (1978), СССРдин Кызыл китебине (1984), Казак ССРинин Кызыл китебине (1981) киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Түрдүн популяциясынын абалын катуу текшерип, өскөн аймактарды коргоп, атайлап өстүрүү зарыл.

Кауфмания Семенова*Kaufmannia semenovii* (Herd.) Regel (*Kaufmannia brachyanthera* Losinsk)

Статус: VU. Эндемичный, редкий вид.

Описание. Многолетнее до 15 (20) - 30 (40) см высотой травянистое растение. Листья прикорневые, длинночерешковые; пластинки листьев округло-почковидные, лопастно-зубчатые, по жилкам с обеих сторон волосистые; стрелки отклоненно волосистые, превышают листья. Соцветие - пучковидный зонтик, листочки обертки дланевидно обратнойяйцевидно-клиновидные, сверху надрезанно зубчатые; цветоножки железисто-опушенные; чашечка железисто-опушенная, пятираздельная, с ланцетными долями, короче трубки. Венчик бледно-желтый, трубчато-воронковидный; пыльники и столбик выступают из венчика. Плод – яйцевидная коробочка.

Особенности биологии. Цветет в V-VI (VII), плодоносит в VII-VIII.

Распространение общее и в стране. Северный Тянь-Шань (хребты Кетмень, Заилийский, Кунгей). В Кыргызстане – ущ. Орто-Байсорон, в бассейне реки Чонаксуу на южном макросклоне хребта Кунгей Алатоо.

Места произрастания. В трещинах скал, по камням в поясе елового леса.

Численность. Малочисленные популяции.

Лимитирующие факторы. Чрезмерная рекреационная нагрузка: массовый сбор на букеты.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующие. Внесен в Красную книгу СССР (1978), Красную книгу СССР (1984), Красную книгу Казахской ССР (1981).

Меры охраны рекомендуемые. Установить строгий контроль за популяцией вида, сохранение местообитаний, ввести в культуру.

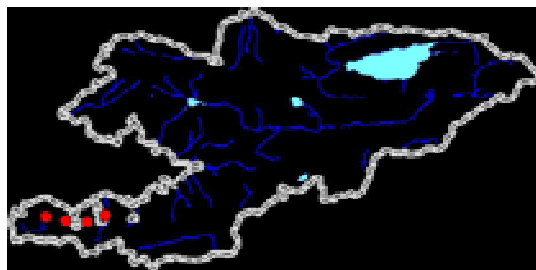
Источники: 23, 25, 30.

Semenov's Kaufmannia*Kaufmannia semenovii* (Herd.) Regel (*Kaufmannia brachyanthera* Losinsk)

Status: VU. This rare species is endemic for Northern Tien Shan (Transiliense and Ketmen Mountains in Kazakhstan and Kungei Ala-Too in Kyrgyzstan), and occurs in small number in the belt of spruce forest, where it populates rocky clefts. Only one population in the country is known, in Orto-Baisoorun locality in Tchon-Aksu River basin. Period of flowering: May – June (sometimes July, depending on the elevation), fruiting in July – August. There are no exact information about reproduction and number in nature as well about cultivation. Limiting factors: excessive recreational influence to habitats, mass flower collection. The species is listed in USSR Red Book (1978, 1984) and in Red Book of Kazakhstan (1981). There is necessary for conservation of this species: monitoring for the population, protection of habitats, introducing into a culture.

Нык төө таман

Acantholimon compactum Korov

Кермектерден - Limoniaceae Juss - Кермековые

Статусу: VU. Өтө сейрек кездешкен чукул эндем түр.

Мүнөздөмө. Жаздыкча сымал жарым бадалча. Жаздыкчасы өтө нык, бийик, жарым шар сымал, диаметри 5-15 см. Жалбырагы көгүлтүр, жалпак, кыска ланцеттей, сызгычтай, катуу, узундугу - 0,5-1,5 (2,5) см, туурасы - 1-1,5 мм, жээктери кирпичке – бодуракай. Гүл сабы жалбырагынан бир топ ашык, узундугу – 15-20 см ге чейин жетет, жөнөкөй жыш жана кыска түктүү. Гүлдөрүнүн сейрек машакчалары 5-8 топ гүл машакка чогулган. Машагынын узундугу 15 мм, 2-3 гүлдүү. Машактын гүл жан жалбырагы бүтүндөй түктүү, сырткысы ичкисинен 1,5 эсе кыска. Чөйчөкчөсүнүн узундугу 10-12 мм, куйгуч сымал, тарамыштар арасы анча түктүү эмес. Желекчелери кызгылтым.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Уругу аркылуу көбөйөт. Июль-август айларында гүлдөйт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Түркстан жана Алай тоо кыркаларынын этектеринин тескейлериндеги Лейлек жана Шахимардан дарыяларынын аралыгы.

Өсүү шарттары. Шыбактуу, эфемер-шыбактуу, бадалдуу фитоценоздордогу майда кум-таштуу тоо этектеринде деңиз деңгээлинен 1000–2000 м бийиктиктерде кездешет.

Саны. Өтө чектелген.

Чектөөчү факторлор. Эрте жазда жана күз мезгилинде жайыттарды системасыз пайдалануунун натыйжасында, жерлерди мелиорациялоонун жана кайра өздөштүрүүнүн кесепетинен табигый өсүү ареалы кыскарып кеткен.

Өстүрүү. Маалыматтар жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз ССРинин Кызыл китебинде (1985) катталган.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Жаратылыштагы болгон сан-өлчөмүн аныктап, түр жыш өскөн аймакта ботаникалык заказник уюштуруу зарыл.

Акантолимон плотный

Acantholimon compactum Korov

Статус: VU. Очень редко встречающийся узкоэндемичный вид.

Описание. Подушковидный полукустарничек. Подушки очень плотные, высокие, полушаровидные, 5 - 15 см в диаметре. Листья сизые, плоские, узколанцетные, линейные, жесткие 0,5 - 1,5 (2,5) см длины, 1 - 1,5 мм ширины, голые по краю мелко реснитчато-шероховатые. Цветоносы значительно превышают листья, до 15 - 20 см высоты, простые густо- и короткоопушенные. Цветки собраны в редких 5 - 8 колосковых колосьях. Колоски длиной около 15 мм, 2 - 3 цветковые. Прицветники колоска все опушенные, наружный в 1,5 раза короче внутренних. Чашечка 10 - 12 мм длины, воронковидная, между жилок негустоопушенная. Лепестки розоватые.

Особенности биологии. Размножение семенное. Цветет в VII-VIII.

Распространение общее и в стране. Предгорная часть северных макросклонов Туркестанского и Алайского хребтов между реками Ляйляк и Шахимардан.

Места произрастания. Мелкоземистые-каменистые предгорные склоны на высоте 1000–2000 м н. у. м., обычно в полынных, эфемеро-полынных с кустарниками фитоценозах.

Численность. Очень ограничена.

Лимитирующие факторы. Выбивается скотом при бессистемном выпасе ранневесенних и осенне-зимних пастбищах, сокращается ареалы вида при проведении мелиоративных работ и освоении земель под пашню.

Культивирование. Сведения отсутствуют.

Меры охраны существующие. Занесен в Красную книгу Киргизской ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. Уточнить запасы в природе, в местах максимальной концентрации вида организовать ботанический заказник.

Источники: 24, 45, 62, 79.

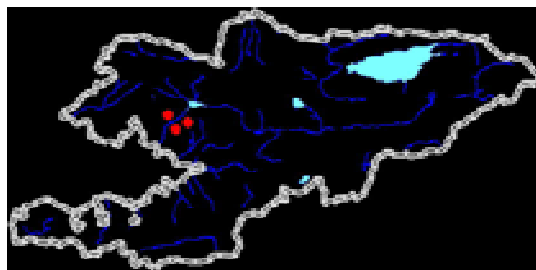
Dense Prickly-thrift

Acantholimon compactum Korov

Status: VU. It is rare mosaic-distributed endemic species, one of 25 Kyrgyz congeners, spreaded in the country between rivers Lyailyak and Shakhimardan. It populates silty-soil and stony piedmonts, usually in ephemers-absinthe communities, at the altitude 1,000–2,000 m above sea level. Period of flowering: June – August, reproduction is generative (by seeds). Any data about cultivation are absent, number in nature is small. Limiting factors: uncontrollable pasturage in early-spring and autumn-winter periods, decreasing and destruction of habitats owing to the development of lands (melioration and ploughing-up). Any special methods for the preservation are not elaborated, despite of including into Red Book of the country in 1985, thus there is necessary to estimate number in nature and to create botanical wildlife areas in habitats with concentrated populations.

Андрахнадай skutеллярия

Scutellaria andrachnoides Vved.

Эрин гүлдүүлөрдөн - Lamiaceae Lindl - Губоцветные

Статусу: VU. Нарын ойдуңунун бир аз бөлүгүнө тиешелүү, өтө сейрек кездешкен, аскада өскөн, кууш эндем түр. Декоративдүү өсүмдүк.

Мүнөздөмө. Көп сандаган, узундугу 4–12 см, түз, тик, ичке, жөнөкөй сабактуу, жыш жана кичинекей түкчөлөрүнөн көгүлтүр көрүнгөн жарым бадалча. Жалбырактары сабагында эки жуп санда, бийиктиги 0,5–1,5 см, туурасы 0,3–1,3 см, жазы жумурткадай, жүрөк сымал же тоголок тектүү, учсуз, бүтүн кырдуу, жыш жана кичинекей түкчөлөрүнөн көгүлтүр-жашыл көрүнгөн, тыкыс, кабыктуу. Гүл астындагы жалбырактарынын узундугу 0,5–1,0 см, туурасы 2,5–6,0 мм, жазы жана ичке жумуртка сымал, жаргактуу. Учундагы гүл топторунун узундугу 2 см ге чейин, жумурткадай узунча, тыкыс, каптал гүл топтору жогорку жалбырактарынын колтугунда жайгашып, бир топ кыска – 1 см. Чөйчөкчөсү кыска түкчөлүү жана безчелүү, узундугу 2 мм, өтө жука, мөмөлүгүндө бир аз чоңойгон. Гүл коргону чакан, узундугу 1 см.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Сентябрга чейин гүлдөйт. Уругу аркылуу көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Фергана өрөөнүнүн Кыргызстан бөлүгүндөгү тоо этектери жана Нарын дарыясынын нугунда өсөт.

Өсүү шарттары. Тоо этектериндеги алкактарындагы аскалар.

Саны. Өтө эле аз.

Чектөөчү факторлор. Ар түрлүү чарбачылык иштер жана гүлдөрүн жыйнап терүү өсүмдүктүн жыйынын жана кайрадан өсүп өнүүсүн басаңдатат.

Өстүрүү. Маалыматтар жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. СССРдин Кызыл китебине (1984), Кыргыз ССРинин Кызыл китебине (1985) киргизилген. Атайын коргоо чаралары иштелип чыккан эмес.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Популяциясынын абалын тактап жана түр максималдуу кездешкен аймактарды аныктап, коргоого алынуучу жерлерди тактоо зарыл.

Шлемник андрахновидный*Scutellaria andrachnoides Vved.*

Статус: VU. Редчайший скальный вид, узкоэндемичный для небольшого отрезка каньона Нарына. Декоративное растение.

Описание. Полукустарничек с большим количеством восходящих или прямостоящих, тонких, простых стеблей 4–12 см высоты, сизых от густого опушения из мельчайших волосков. Листья стеблевые в числе двух пар, 0,5–1,5 см длины и 0,3–1,3 см ширины, широко яйцевидные, с сердцевидным или округлым основанием, тупые, цельнокрайние, сизо-зеленые от густого опушения из мельчайших волосков, плотные, кожистые. Прицветные листья 0,5–1 см длины, 2,5–6 мм ширины, широко- или узкояйцевидные, почти перепончатые. Верхушечные соцветия до 2 см длины, яйцевидно-продолговатые, плотные; боковые, расположенные в пазухах верхних листьев, – более короткие, 1 см. Чашечка коротко волосистая и железистая, 2 мм длины, тонкой консистенции, при плодах мало увеличивается. Венчик небольшой около 1 см длины.

Особенности биологии. Цветет до IX. Размножение семенное.

Распространение общее и в стране. Произрастает вдоль реки Нарын в предгорьях Киргизской части Ферганской долины.

Места произрастания. Скалы в нижнем поясе гор.

Численность. Очень незначительная.

Лимитирующие факторы. Различные хозяйственные работы и сбор цветов снижает возобновление и запасы.

Культивирование. Сведения отсутствуют.

Меры охраны существующие. Занесен в Красную книгу СССР (1984), Красную книгу Киргизской ССР (1985). Специальные меры не разработаны.

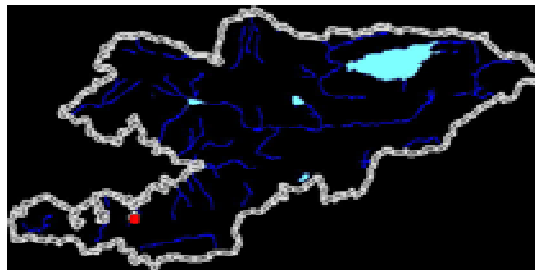
Меры охраны рекомендуемые. Необходимо выяснение состояния популяций и выделение заповедных участков в местах наибольшей концентрации.

Источники: 24, 25, 44, 63, 74.

Andrachne-like Sculcup*Scutellaria andrachnoides Vved.*

Status: VU. This dwarf semi-shrub petrophyte plant is rare narrowly spreaded endem of Southern Kyrgyzstan. It populates rocky clefts in canyon of Naryn River in an area between Karakul town and junction of Karasu River (right tributary of Naryn). Period of flowering: July – September, propagation is generative (by seeds). Number in nature is insignificant, data over the cultivation are absent. Limiting factors: stenoky of the species and destruction of habitats by any disturbing human influence. The species is listed in USSR Red Book and in Red Book of Kyrgyzstan. It is necessary to create botanical wildlife areas in sites of abundant populations.

Непетадай skutеллярия *Scutellaria nepetoides* M. Pop. ex fuz

Эрин гүлдүүлөрдөн - Lamiaceae Lindl. - Губоцветные

Статусу: VU. Өтө сейрек (кууш), чакан кездешкен эндем түр. Декоративдүү өсүмдүк.

Мүнөздөмө. Көп жылдык өсүмдүк. Тамыр сабы ичке, тармактуу. Сабагынын бийиктиги 5-15 см, ичке жана начар, чаржайыт таралган, бир аз көтөрүңкү, оркойгон жыш түктүү болгондуктан, бопбоз көрүнөт. Жалбырактары кичине, узундугу жана туурасы 5-10 мм, тескери жумуртка сымал, түбү жүрөк сымал, ири кыры текши эмес, узун сапсайган жыш түктөрүнөн улам боз көрүнөт, Гүл тобу башында кыска, узундугу 5 см. Гүл астындагы жалбырактары созулункуланцеттей, узундугу 7 мм ге чейин, туурасы 3 мм, кайыкча сымал, учтугуй, түшүп калуучу жалбырактуу. Гүл сабы тик, чөйчөкчөсү менен тең, кыска булалуу (түктүү). Гүл коргону кызгылтым-сары, узундугу 1,2-1,5 см, астыңкы эрининин астында сары темгилдери жана кара тактары бар, сырты түктүү.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Май-августта гүлдөп жана мөмөлөйт. Уругу аркылуу көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Алай кырка тоосу, Шахимардан суусунун бассейни.

Өсүү шарттары. Шагыл-таштуу тоо беттеринин ортоңку алкактарында өсөт.

Саны. Көп эмес.

Чектөөчү факторлор. Жайыттарды мал үнөмсүз тебелеп, гүлдөрүн үзүп-чогултуу.

Өстүрүү. Маалыматтар жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз ССРинин Кызыл китебине (1985) киргизилген. Атайын коргоо чаралары иштелип чыккан эмес.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Өсүмдүктү текши корукка алып, гүлдөрүн чогултууга тыюу салып, популяциясы кеңири тараган жерлерде ботаникалык заказниктерди уюштуруу. Жайыттарды үнөмдүү пайдалануу.

Шлемник котовниковидный*Scutellaria nepetoides* M. Pop. ex fuz

Статус: VU. Редчайший узкоэндемичный вид. Декоративное растение.

Описание. Многолетник. Корневище тонкое, ветвистое. Стебли 5-15 см высоты, тонкие и слабые, распростертые, приподнимающиеся, серые от густого опушения из оттопыренных волосков. Листья небольшие, 5 - 10 мм длины и ширины, широкояйцевидные, при основании сердцевидные, по краю крупногородчатые, серые от мохнатого войлочного опушения из длинных волосков. Соцветие вначале короткое, при плодах 5 см длины. Прицветные листья до 7 мм длины, 3 мм ширины, продолговато-ланцетные, лодочковидные, острые, опадающие. Цветоножки прямостоячие, равные по длине чашечке, вместе с нею короткопушистые. Венчик 1,2 - 1,5 см длины, красно-желтый, на нижней губе с желтым пятном с темными точками, снаружи пушистые.

Особенности биологии. Цветение и плодоношение с V -VIII. Размножение семенное.

Распространение общее и в стране. Алайский хребет в бассейне р. Шакимардан.

Места произрастания. На каменисто-щебнистых склонах, осыпях в среднем поясе гор.

Численность. Незначительна.

Лимитирующие факторы. Сбор цветов и чрезмерная нагрузка на пастбища.

Культивирование. Сведения отсутствуют.

Меры охраны существующие. Внесен в Красную книгу Киргизской ССР (1985). Специальные меры охраны не разработаны.

Меры охраны рекомендуемые. Полная охрана растений, запрет сбора цветов и организация ботанического заказника в месте наибольшей концентрации популяций. Рациональное использование пастбищ.

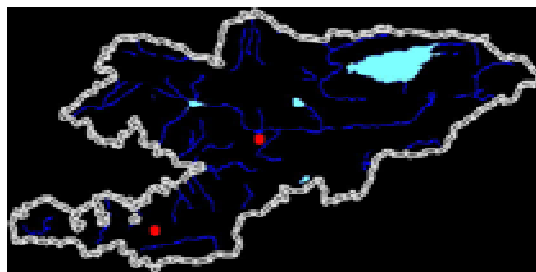
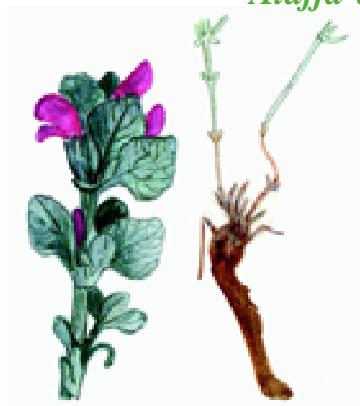
Источники: 24, 44, 63, 74.

Catmint-like Scullcup*Scutellaria nepetoides* M. Pop. ex fuz

Status: VU. This small perennial plant is rare narrowly spreaded endem of Southern Kyrgyzstan. It populates stony and metal slopes and screes in mid-montane belt in basin of Shakhimardan River. Period of flowering: April – September, fruiting in May – September; propagation is generative (by seeds). Number in nature is insignificant, data over the cultivation are absent. Limiting factors: excessive cattle pasturage and flower collection. The species is out of any protection despite of including in Red Book of the country. The creation of botanical wildlife area for the most abundant populations, control for pasturage and the prohibition of flower collection are offered to conserve this species.

Кыйшык корум гүл

Alajja anomala (Juz.) Jkonn. (*Erianthera anomala* Juz.)

Эрин гүлдүүлөрдөн - *Lamiaceae* Lindl - Губоцветные

Статусу: VU. Тоолуу Борбордук Азиянын эндеми. Сейрек учуроочу түр, бийик тоолордо гана кездешет.

Мүнөздөмө. Көп жылдык, тамыр-сабактуу, жыш баркыт кийиздей түктүү буласынан ак буурул көрүнгөн өсүмдүк. Жалбырактары бүтүн кырдуу же бир аз тишчелүү, сабактын тегиндегилери – кичине, жалбырак саптуу. Гүлүнө жакын жалбырактары ири, жалбырак сапсыз, кичирээктери бүтүн кырдуу, жалбырак саптуу. Жалбырак тишчелери билинер-билинбес. Гүл жан жалбырактары ири, гүл отургучу кыска. Гүлдөрү 2-4 жалган мутовкада. Гүл коргону ири, узундугу 3-4 мм, кызгылтым-сыя, сырты жумшак түктүү, узундугу 1,5-2 см, туурасы 3-4 мм жана эки эриндүү бүгүлгөн түтүкчөлүү. Үстүңкү эрини бошомук сымал, айчыктуу, төмөнкүсү – имерилген, үч калакчалуу, ири тилинген ортоңку калакчалуу, эки четкилери болсо кичирээк, бүтүн.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июль-августта гүлдөйт. Уругу аркылуу жана вегетативдик жол менен көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Кыргызстан: Ички Тяньшань (Тогузторо, Актеке тоосу) жана Алай кырка тоолору.

Өсүү шарттары. Альпы жана субнивалдык алкактардын тик, таштактуу түштүк беттери. Шагылдар.

Саны. Анча көп эмес.

Чектөөчү факторлор. Аныкталбаган.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Атайын коргоо чаралары иштелип чыккан эмес. Кыргыз ССРинин Кызыл китебине (1985) киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Жалпы эле бийик тоолордун жаратылышын коргоого байланыштуу түрдүн өскөн аймактарын корукка алуу.

Алайя (эриантера) уклоняющаяся*Alajja anomala (Juz.) Jkonn. (Erianthera anomala Juz.)*

Статус: VU. Эндем горной Центральной Азии. Редкий вид, встречается исключительно в высокогорье.

Описание. Многолетнее, корневищное, седое от сильного бархатисто-войлочного опушения растение. Листья цельнокрайние или слабогородчатые, в нижней части стебля – мелкие черешковые. Прицветные листья крупные, стеблевые, более мелкие цельные, черешчатые. Зубцы листьев слабо развиты. Прицветники крупные, почти сидячие. Цветки по 2 - 4 в ложных мутовках. Венчик крупный 3 - 4 см длины, фиолетово-розовый, снаружи мягко опушенный с трубкой 1,5 - 2 см длины, до 3 - 4 мм ширины и двугубым отгибом. Верхняя губа сводообразная, выемчатая; нижняя - отклоненная, трехлопастная с крупной надрезанной средней лопастью и более мелкими цельными боковыми.

Особенности биологии. Цветет в VII - VIII. Размножение вегетативное и семенное.

Распространение общее и в стране. Горы Средней Азии. В Кыргызстане – Внутренний Тянь-Шань (Тогуз-Торо, гора Ак-Теке), Алайский хребет.

Места произрастания. Каменистые крутые южные склоны гор альпийского и субнivalного поясов. Осыпи.

Численность. Небольшая.

Лимитирующие факторы. Не выявлены.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующие. Специальные меры охраны не разработаны. Внесен в Красную книгу Киргизской ССР (1985).

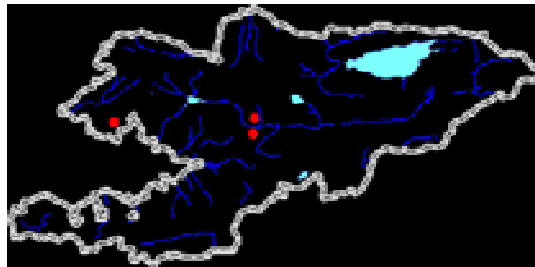
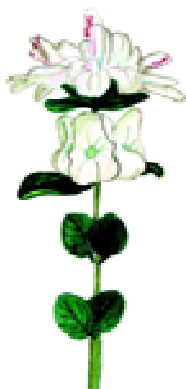
Меры охраны рекомендуемые. Общие, связанные с охраной природы высокогорий и сохранением мест произрастания вида.

Источники: 24, 63, 75.

Anomalous Alajja*Alajja anomala (Juz.) Jkonn. (Erianthera anomala Juz.)*

Status: VU. This rare species is Middle-Asian endem mosaic-distributed in highlands only. It is spreaded in Inner Tien Shan (Toguz-Toroo District, Ak-Teke Mountains) and in Alai Mountains. This low very densely downy perennial plant sporadically populates screes and stony steep slopes of southern exposition, in alpine and sub-glacial zone, and occur in small number. Period of flowering: July – August, propagation is both vegetative and generative (by seeds). This species is unknown in a culture. Limiting factors are still not revealed. The species is included into Red Book of the country but ant special preservation measures are non-elaborated. General routine of highland nature conservation is need.

Шенников отостегиясы *Otostegia schennikovii* V. Scharaschova

Эрин гүлдүүлөрдөн - *Lamiaceae* Lindl - Губоцветные

Статусу: VU. Өтө сейрек кездешкен эндем түр, Кыргызстан үчүн үзгүлтүктүү (дизъюктивдүү) таралган.

Мүнөздөмө. Муунактанган жана төмөнкү бутактары ийри муйру бозомук, муун аралыгы кыска, жылдык өркүндөрү булаланган (түктүү), узундугу 6-10 см келип, бир кылка жайгашкан. Жалбырактарынын узундугу 2-4 см, туурасы 0,8-1,6 см, тушташ жайгашкан, калың, жумурткадай, учсуз, кыска түктүү, кыска жалбырак саптуу же жалбырак сапсыз. Гүлү көп санда бир жылдык өркүнүнүн учунда бир кылка жайгашкан. Гүл жан жалбыракчалары үч, шибегедей-ланцеттүү, булалуу. Чөйчөкчөсү гүл коргонуна узунураак, коңгуроодой 10 тарамыштуу, жука түкчөлүү түтүктүү жана ири, жазы, эки эриндүү бүгүлгөн; жогорку эрининин чөйчөкчөсү жазы, жумуру келип, көрүнүктүү ортоңку жана эки четки тарамыштары бар; төмөнкү эрини 4-5 тарамыштуу. Гүл коргону күнүрт сары-кызгылт, жогорку эрини бүтүн кырдуу, сыртынан жыш булалуу, төмөнкүсү – үч айчыктуу.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июнь-июлда гүлдөп, июль-августта мөмөлөйт. Уругу аркылуу көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Кыргызстанда: Акшыйрак кырка тоосунун түштүк бети (Карагат сайы); Молдоттоо кырка тоосунун түштүк-батыш бөлүгү, Чаткал кырка тоосу (Шакаптар кыштагынын чет жакалары).

Өсүү шарттары. Тоолордун түштүк беттериндеги ала түстүү топурак катмарлар.

Саны. Өтө аз.

Чектөөчү факторлор. Жайыттарды малга үнөмсүз пайдаланып, оордук келтирүү.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз ССРинин Кызыл китебине (1985) киргизилген. Атайын коргоо чаралары иштелип чыккан эмес.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Ботаникалык заказник уюштуруп, Кыргыз Республикасынын УИАнын Ботаникалык багында атайлап өстүрүп, сынап көрүү керек.

Отостегия Шенникова*Otostegia schennikovii* V. Scharaschova

Статус: VU. Редчайший эндемичный вид, эндемик Кыргызстана с дизъюнктивным распространением.

Описание. Приземистый полукустарник с серыми узловатыми и изогнутыми нижними ветвями со сближенными междоузлиями и опушенными молодыми ежегодными побегами 6–10 см длины, которые заканчиваются одинокой мутовкой цветков. Листья 2–4 см длины, 0,8–1,6 см ширины, супротивные, мясистые, яйцевидные, тупые, коротко опушенные, сидячие или на коротких черешках. Цветки собраны в многоцветковые мутовки на конце годовичного побега. Прицветники в числе трёх, шиловидно-ланцетные, опушённые. Чашечка длиннее венчика, с колокольчатой с 10 жилками, тонко опушенной трубкой и крупным, широким двугубым отгибом; верхняя губа чашечки широкоовальная с резко выраженной средней жилкой и двумя боковыми; нижняя губа с 4–5 жилками. Венчик бледно-кремовый, верхняя губа его цельнокрайняя, снаружи густо опушенная, нижняя – трехлопастная.

Особенности биологии. Цветет в VI–VII; плодоносит в VII – VIII. Размножение семенное.

Распространение общее и в стране. В Кыргызстане: южный склон хребта Ак-Шийрак-Западный (сай Карагаты); юго-западная часть хребта Молдо-Тоо, Чаткальский хребет (окрестности поселка Шекафтар).

Места произрастания. Южные склоны гор на выходах пестроцветных пород.

Численность. Очень мала.

Лимитирующие факторы. Выпас скота с чрезмерной нагрузкой на пастбища.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующие. Внесена в Красную книгу Киргизской ССР (1985). Специальные меры охраны не разработаны.

Меры охраны рекомендуемые. Организовать ботанический заказник, испытать в культуре в Ботаническом саду НАН КР.

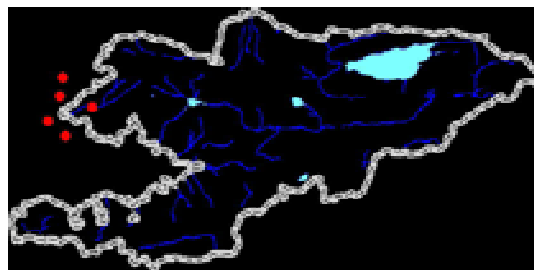
Источники: 24, 28, 44, 63, 83.

Schennikov's Otostegia*Otostegia schennikovii* V. Scharaschova

Status: VU. This stocky semi-shrub plant is rarest little-studied endem of Western Tien Shan with disjunctive area. The species is still known from three sites only: at southern slope of Chatkal (near Shekaftar village), in Moldo-Too (Karagatty gorge) and Ak-Shyirak-Western Mountain Ranges. Plants occurs on slopes with particolored bedrocks of southern exposition, flower in July; propagation is generative (by seeds). Number in nature is very small, information over the cultivation is absent. Major limiting factor is excessive cattle pasturage. The species is out of any protection despite of including in Red Book of the country. It is offered for conservation of this species to create botanical wildlife area and to introduce in Bishkek Botanical garden.

Корольков шалфейи, Корольков көк башы

Salvia korolkowii Regel et Schmalh.

Эрин гүлдүүлөрдөн - Lamiaceae Lindl - Губоцветные

Статусу: VU. Сейрек кездешкен кууш эндем түр. Жогору декоративдүү өсүмдүк.

Мүнөздөмө. Тамыр сабагы узун жана жетилген каудекстүү жарым бадал. Жалбырактары негизинен жан тамырлуу, сабактагылары 2-3 жуптан, узунча, үстү жагы жашыл, асты ак кийиздей түктүү. Гүлдөгөн өсүмдүктөрүндө гүл жан жалбырактары эрте күбүлөт, уруктангандарында жан жалбырак жок. Гүл тобу начар бутактанган, негизинен бир кылка түгөй төмөнкү бутактан турат, жалган бир кылка болуп өскөн гүл тобу 1-3 см аралыкта жакын жайгашкан, 2-10 гүлдүү. Гүл сабынын узундугу 10-12 мм, уругу түшүп калса да, сакталып калат, түктүү. Чөйчөкчөсү чел кабыктуу, 13 ачык байкалган тарамыштуу. Жогорку эрини үч тишчелүү, ортоңку тишчеси ири, төмөнкү эрини эки айчыктуу, мөмөлүгүндө ачылган жана чоңойгон. Гүл коргону сары, түтүкчөсү чөйчөкчөсүндө катылган, гүл коргонунун жогорку эрини төмөнкүсүнөн кыска же ага теңдеш, түз, сыртынан түктүү, төмөнкүсү – буралган каптал айчыктуу, ортоңку айчыгы дөмпөк, тескери жумурткадай, салаңдаган. Мөмөсү – жаңгакча.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июнь-июлда гүлдөп, июль-августта уруктайт. Уругунан көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Өзбекстан (Каржантоо, Угам, Пскем жана Көксуу тоо кыркаларынын түштүк-чыгыш чокулары, түндүк-чыгыш Чаткал тоо кыркалары) жана Кыргызстан (Чаткал дарыясынын бассейни).

Өсүү шарттары. Тоолордун төмөнкү майда шагыл-таштуу алкактарынын беттери.

Саны. Популяциясы бир топ чектелген. Кыргызстан жана Өзбекстанда айрым гана аймактардан белгилүү. Кыргыз Республикасынын УИА гербарий топтомунда жок.

Чектөөчү факторлор. Популяциясынын өлчөмүнүн аздыгынан тез эле жок болуп кетиши ыктымал. Айрым бадалчалары жол салуу иштеринин кесепетинен жабыркаган.

Өстүрүү. Ташкент ботаника багында өстүрүлүүдө.

Уюштурулган коргоо аракеттери. СССРдин Кызыл китебине (1984), Өзбек ССРинин Кызыл китебине (1984), Кыргыз ССРинин Кызыл китебине (1985) киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Популяциясы көп учураган жерлерде ботаникалык заказниктерди уюштуруу зарыл.

Шалфей Королькова*Salvia korolkowii* Regel et Schmalh.

Статус: VU. Редкий узкоэндемичный вид. Высокодекоративное растение.

Описание. Полукустарник с длинным корневищем и хорошо оформленным каудексом. Листья главным образом прикорневые, стеблевых 2 - 3 пары, продолговатые, сверху - зеленые, снизу беловолючно опушенные. Прицветные листья рано опадающие, на цветущих и плодоносящих экземплярах они не обнаружены. Соцветие слабоветвистое, обычно с одной парой нижних коротких ветвей, ложные мутовки сближены на расстоянии 1 - 3 см, 2-10 - цветковые. Цветоносы 10 - 12 мм длины, опушенные, сохраняющиеся при опадении плодов. Чашечка пленчатая, с 13 выдающимися жилками; верхняя губа трехзубчатая, с крупным средним зубцом; нижняя губа двулопастная, при плодах раскрытая и увеличенная. Венчик желтый, трубка его скрыта в чашечке; верхняя губа венчика короче или равна нижней, прямая, снаружи опушенная, нижняя - с отвороченными боковыми лопастями, средняя лопасть выпуклая, обратнойцевидная, повислая. Плод - орешек.

Особенности биологии. Цветет в VI-VII; плодоносит в VII-VIII. Размножение семенное.

Распространение общее и в стране. Узбекистан (юго-восточные отроги хребтов Каржантау, Угамского, Пскемского и Коксуйско, северо-западные отроги Чаткальского хребта) и Кыргызстан (бассейн реки Чаткал).

Места произрастания. На каменистых и мелкощебнистых склонах в нижнем поясе гор.

Численность. Весьма ограниченная популяция. Известна из нескольких пунктов в Кыргызстане и Узбекистане. Сборов в гербарии НАН КР не имеется.

Лимитирующие факторы. Легко может быть уничтожен ввиду из - за небольших размеров популяции. Часть зарослей пострадала при дорожном строительстве.

Культивирование. Растет в Ташкентском ботаническом саду.

Меры охраны существующие. Занесен в Красную книгу СССР (1984), Красную книгу Узбекской ССР (1984), Красную книгу Киргизской ССР (1985).

Меры охраны рекомендуемые. Организация ботанических заказников в местах наибольшей концентрации популяций.

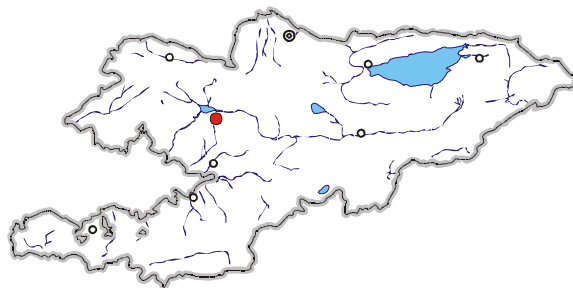
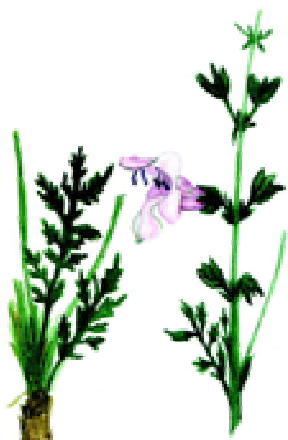
Источники: 22, 24, 27, 33, 44, 63, 74.

Korolkov's Sage*Salvia korolkowii* Regel et Schmalh.

Status: VU. This ornamental semi-shrub plant is rare endem of Western Tien Shan. The specific area includes Karzhantau (south-eastern spurs), Ugam, Pskem and Chatkal (north-western part) Mountain Ranges. Plants occurs on metal and stony slopes in low-montane zone. Period of flowering: June - July, fruiting in July - August; propagation is generative (by seeds). Number of populations is insignificant, abundance is low. The species is cultivating in Tashkent Botanical garden but absent in a culture in Kyrgyzstan. Limiting factors: small area of occupancy, possible road construction and another economic land development in habitats. The species is listed in Red Books of Kyrgyzstan (1985), Uzbekistan and USSR. The creation of botanical wildlife area for the most abundant populations is offered to conserve this species.

Введенский шалфейи, Введенский көк башы

Salvia vvedenskyi E. Nikit.

Эрин гүлдүүлөрдөн - Lamiaceae Lindl - Губоцветные

Статусу: VU. Өтө сейрек кездешкен кууш эндем. Декоративдүү өсүмдүк.

Мүнөздөмө. Көп жылдык. Бийиктиги 40-65 см, жөнөкөй же гүлү менен бутактанган, кабыргалары бозомук, кырлары жашыл, жыш түкчөлүү. Жан тамыр жалбырактары узун жалбырак саптуу, узундугу 8 см ге чейин, туурасы 4 см, канаттай ажыраган, жашыл жээктүү, бөлүкчөлөрү канаттай тилкелүү же канаттай айчыктуу. Сабактагы жалбырактары 3төн кылка өскөн, жан тамыр жалбырактарындай, бирок алардан кичирээк, кыска жалбырак саптуу же жалбырак сапсыз, сабакта орун алган. Гүлдөрү 2ден (3төн) кылка болуп өскөн гүл тобуна жыйналып, бир бутакта 5-7ден гүл топтору болот. Чөйчөкчөсү коңгуроодой, узундугу 13 мм ге чейин, мөмөлүгүндө чоңойгон, безчелүү түктүү. Гүл коргону кызгылтым, узундугу 35 мм ге чейин, жогорку эрини түз, эки айчыктуу, төмөнкү эрининин ортоңку айчыгы тескери жүрөк сымал, капталдагыларынан жазы. Мөмөсү – жаңгакча.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Июнь-июлда гүлдөп, июль-августта уруктанат. Уруктан көбөйөт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Кыргызстандын эндеми: Суусамыр тоо кыркасы, Кетментөбө өрөөнүнүн Терек жана Сөгөт сууларынын арасы, Чычкан суусунун сол жээги.

Өсүү шарттары. Ортоңку алкактагы таштуу жана майда топурактуу тоо беттери.

Саны. Өтө чектелген.

Чектөөчү факторлор. Аймактарды чарбачылыкка өздөштүрүп пайдалануу.

Өстүрүү. Маалыматтар жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз ССРинин Кызыл китебине (1985) киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Түрдүн ареалын, популяциясынын абалын изилдеп, Кетментөбө өрөөнүндө Чычкан суусунун сол жээгинде ботаникалык заказник уюштуруу.

Шалфей Введенского*Salvia vvedenskyi* E. Nikit.

Статус: VU. Очень редкий узкоэндемичный вид. Декоративное растение.

Описание. Многолетник. Стебель 40 - 60 см высоты, простой или в соцветии ветвистый, по ребрам бледный, по граням зеленый, густо опушенный. Листья прикорневые длинночерешковые, крупные, до 8 см длины и 4 см ширины, перисто-раздельные, с зеленой каймой по стержню, доли в свою очередь перисто-рассеченные или перисто-лопастные. Стеблевые листья по 3 в мутовке, схожие с прикорневыми, но мельче, короткочерешковые, почти сидячие. Цветки по 2(3) в мутовке, которых 5-7 на одной ветви соцветия. Чашечка колокольчатая, до 13 мм длины, при плодах увеличенная, железисто-волосистая. Венчик розоватый, до 35 мм длины, верхняя губа почти прямая, двулопастная, средняя лопасть нижней губы обратно-сердцевидная, шире боковых. Плод орешек.

Особенности биологии. Цветет. У1-УП; плодоносит УП-УШ. Размножение семенное.

Распространение общее и в стране. Эндемик Кыргызстана; Суусамырский хребет, Кетмень-Тюбинская котловина между реками Терек и Согот-Суу, левобережье реки Чичкан.

Места произрастания. На каменистых и мелкоземистых склонах в среднем поясе гор.

Численность. Очень ограничена.

Лимитирующие факторы. Хозяйственное освоение территории.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующие. Внесен в Красную книгу Киргизской ССР (1985 г.).

Меры охраны рекомендуемые. Изучить ареал и состояние популяции. Организовать ботанический заказник в долине Кетмень-Тебе по левому побережью р. Чичкан.

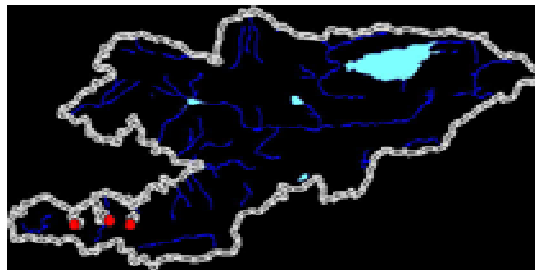
Источники: 24, 33, 44, 63.

Vvedensky's Sage*Salvia vvedenskyi* E. Nikit.

Status: VU. This ornamental perennial plant is rare narrowly spreaded endem of Kyrgyzstan. The specific area is limited by northern low- and mid-montane part of Ketmen-Tyube Hollow (Chychkan Ravine, south-eastern spur of Talas Mountain Range and southern slope of Suusamyr-Too Mountain Range). Plants occurs on metal and stony slopes, mainly of eastern exposition. Period of flowering: June – July, fruiting in July – August; propagation is generative (by seeds). Number in nature is very insignificant. Limiting factors: land development in habitats. The species is unknown in a culture and in territories of existing protected areas, despite of it is listed in Red Books of Kyrgyzstan. It is offered for species' conservation to create botanical wildlife area in left slope of Chychkan Ravine and to organise monitoring for all populations and area.

Алай физохлайнасы

Physochlaina alaiica E. Korot

Паслендордон - Solanaceae Juss - Пасленовые

Статусу: VU. Сейрек учуроочу эндем түр.

Мүнөздөмө. Тамырлары 2 м ге чейин терең кеткен, сындырганда морт тамырлуу, көп жылдык өсүмдүк. Көптөгөн түз өскөн бутактуу, сейрек жана без түктүү, бутактарынын бийиктиги 50 см ге чейин жетет, жалбырактарынын узундугу 6-10 см, туурасы 4-7 см, жазы жумуртка сымал, түбүнөн конустай, узун жалбырак саптуу. Жалбырактары үстү жагынан түксүз, астынын негизги боочолорунун буласы сейрек, жазы жумуртка сымал, учунан тегерек, бүтүн кырлуу же айчык тишчелүү. Топ гүлү – башчалуу-манжа сымал. Гүлдөрүнүн киргил-сары-кызгылт жана каралжын тактары бар. Чөйчөкчөсү без түкчөлүү, мөмөсү калың кабыктуу. Гүл коргонунун узундугу 12-16 мм. Аталыгы жипчелери менен эни боюнча ийилмесиндей, теги булалуу. Кутучасынын узундугу 10-12 мм, туурасы 8 мм. Уруктары саргылт, бөйрөк сымал, бир капталы басырыңкы.

Биологиялык өзгөчөлүктөрү. Уругу аркылуу көбөйөт. Май-июнь айларында гүлдөп, июль айынын аягында уруктанат.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Түркстан жана Алай кырка тоолору (Исфара, Сох жана Шахимардан дарыяларынын өзөнү) – Тажикстан жана Кыргызстан.

Өсүү шарттары. Аскалардын жана бадалдардын көлөкөлөрүндө, арчалуу токойлордун ачык аянттары.

Саны. Өтө аз санда.

Чектөөчү факторлор. Жайыттарда малды башаламан откоруудан жана мелиорация иштеринин кесепетинен саны азайып баратат.

Өстүрүү. Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Атайын коргоо аракеттери иштелип чыккан эмес. 1981-жылдан бери Кыргыз ССРинин Кызыл китебинде катталган.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Популяциялары учураган Селик жана Кичик капчыгайларында корукка алуу максатында ботаникалык заказниктерди уюштуруу зарыл.

Пузырница Алайская*Physochlaina alaica* E. Korot

Статус: VU. Редкий узкоэндемичный вид.

Описание. Многолетнее, с глубоко уходящими до 2 м, при изломе хрупкими корнями растение. Стебли многочисленные, прямостоячие, рыхловолосистые и железистые, до 50 см высоты, листья 6-10 см длины, 4 - 7 см ширины, широкояйцевидные, к основанию конические, длинночерешковые. Листья с верхней стороны почти голые, с нижней, по главной жилке, - рыхловолосистые, широкояйцевидные, на верхушке округлые, к основанию конические, цельнокрайние или выемчатозубчатые, на длинных черешках. Листовая пластинка 6–10 см длины, 4–7 см ширины. Соцветие головчато-кистевидное. Цветки грязно-кремовые с темными пятнышками. Чашечка железисто-волосистая, при плодах кожистая. Венчик 12–16 мм длины, грязно-кремовый, с темными пятнышками. Тычинки по длине равны отгибу, с нитями, при основании опушенными. Коробочка 10-12 мм длины, 8 мм в поперечнике. Семена желтоватые, почковидные, с одной стороны вдавленные.

Особенности биологии. Размножается семенами. Цветет в V–VI; плоды созревают в конце VII.

Распространение общее и в стране. Туркестанский и Алайский хребты (в долинах рек Исфара, Сох и Шахимардан) – Таджикистан и Кыргызстан.

Места произрастания. Растет в тени скал, под кустарниками, на открытых полянах в арчовниках.

Численность. Очень незначительна.

Лимитирующие факторы. Выбивается скотом при нерегулируемом выпасе, уничтожается при мелиорации пастбищ.

Культивирование. Сведений нет.

Меры охраны существующие. Специальные меры охраны не разработаны. В 1981 году занесен в Красную книгу Киргизской ССР.

Меры охраны рекомендуемые. Для охраны популяций создать ботанические заказники в урочищах Селик и Кичик.

Источники информации: 24, 63, 79.

Alai Physochlaina*Physochlaina alaica* E. Korot

Status: VU. This plant is endemic for North-eastern Alai-Pamirs, rare narrowly located and endangered species. The species was found in Sokh and Shakhimardan River valleys, it populates open glades between Juniper forest, under shrubs and shades of rocks. Period of flowering: May – June, fruiting in end of July, propagation is generative (by seeds), introduction into a culture in Kyrgyzstan was still unsuccessful. Number in nature is insignificant. Limiting factors: uncontrollable pasturage (destruction by cattle trampling-down) and melioration. Any special methods for the preservation are not elaborated, despite of including into Red Book of the country in 1981. There is offered to create botanical wildlife areas in Selik and Kichik localities.